

Citation:

J.W. Duyff, Levensbericht G.A. van Rijnberk, in:
Jaarboek, 1953-1954, Amsterdam, pp. 259-263

GÉRARD ABRAHAM VAN RIJNBERK
(15 Augustus 1874 — 30 September 1953)

LEVENSBERICHT

VAN

GÉRARD ABRAHAM VAN RIJNBERK

(15 Augustus 1874 — 30 September 1953)

Met Van Rijnberk is een zeer bijzonder mens van ons heengegaan; een mens, die slechts weinigen kenden, die door velen niet werd begrepen, maar die op ieder, die met hem in aanraking kwam, een grote indruk maakte, omdat hij een groot mens was.

De lenigheid van zijn brillante geest, de scherpte en zuiverheid van zijn oordeel, de rijke verscheidenheid van zijn interesses, zijn sens de la qualité, zijn warme, sterke liefde tot het leven, maakten hem tot een figuur, die in deze grauwe tijd van uitzichtloze vervlakking eigenlijk niet thuis hoorde; zijn allure, zijn zwier, hoorden eerder tot het cinquecento, zijn raffinement, zijn seigneuriale hofelijkheid tot het Frankrijk der 18e eeuw.

Hij stond bekend als weinig toegankelijk en moeilijk te benaderen. De waarheid was, dat hij geen kleinheid, geen lafheid, geen halfheid dulde, en dat hij telkens weer in hen, op wie hij zijn vertrouwen had gesteld, teleurgesteld werd. Voor hen, die het voorrecht hadden, tot zijn krachtige, warmvoelende, mannelijke persoonlijkheid door te dringen, was hij een streng, doch rechtvaardig, trouw en begrijpend leidsman en een vaderlijke vriend.

Hij was een man van grote werkkraft, een geboren organisator, een voortreffelijke mentor; hij was in waarheid een leraar, een leider van anderen. Hij heeft, als hoogleraar te Amsterdam, en als beherend redacteur van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, in ruime mate bijgedragen tot de geestelijke vorming van duizenden Nederlandse geneeskundigen.

Van Rijnberk werd op 15 Augustus 1874 te Gouda geboren als zoon van een arts; zijn vader was een bekend oogarts en later

privaat-docent in de ophthalmologie aan de Amsterdamse Universiteit. Een in de jeugd ontstane longaandoening was oorzaak, dat Van Rijnberk zijn middelbare studiën in het milde klimaat van San Remo verrichtte; van daar ging hij op negentienjarige leeftijd naar Rome, om de studie in de geneeskunde te beginnen. De zes jaren van dit verblijf in Rome zijn voor zijn vorming van doorslaggevende betekenis geweest; niet slechts door het contact met mannen als Luciani, Grassi en Golgi, of door zijn vriendschap met Ugo Lombroso, met Ceradini, met Cerletti, met Perusini, doch bovenal door de invloed van Rome — van het klassieke Rome, het middeleeuwse Rome, het Rome der renaissance — zelf. Hier vond zijn schoonheidszin een onuitputtelijke schatkamer ter exploratie; hier ontwikkelden zich zijn liefde voor de klassieke oudheid en zijn zin voor de historie, die hem, zijn ganse leven door, tot meer dan een vakgeleerde alleen zouden stempelen; hier werd de grondslag gelegd voor de merkwaardige synthese van „nordische” en latijnse trekken, die hem zou blijven kenmerken. Hier was het tenslotte, dat hij zijn studie afsloot met een — met goud bekroonde — dissertatie (*Sulla funzione dell'ypofisi*, 4-XI-1900). In het licht van wat later bekend werd, lijkt het wellicht op het eerste gezicht verwonderlijk dat zijn conclusie was, dat de hypophyse geen functie heeft; een conclusie waaraan hij later, toen aan de reeks van functies van dit orgaantje geen einde leek te komen, in goedmoedelijke zelfspot gaarne zijn medewerkers herinnerde. Toch had hij in zekere zin volkomen gelijk; men zocht, bij het onderzoek ook van dit deel der hersenen, naar invloeden op de sensibiliteit, op de motoriek, op de coördinatie, in acute, of half-acute experimenten. Dat hij zulke invloeden niet vond, is niet verwonderlijk; het pleit hoogstens voor zijn operatietechniek, die reeds toen voortreffelijk was.

Nog in hetzelfde jaar haalde Winkler hem naar Nederland; met Winkler samen deed hij belangrijk werk op het gebied der sensibele huidmetamerie.

Italië echter, het land van de zon en van de Orvieto, van de pizzeria en van de tempels van Paestum, bleef hem trekken; na

nauwelijks een jaar vinden we hem wederom in zijn tweede vaderland; thans in Toscane (Pisa) als assistent in de pathologische anatomie, voorts in Bologna als assistent in gerechtelijke geneeskunde, en op het beroemde zoölogische station te Napels, waar hij de metamerie van het autonome zenuwstelsel bestudeert.

Van 1903 tot 1905 is hij weer in Nederland; de dermatomerie van de arm, de functionele localisatie in de kleine hersenen zijn thans de onderwerpen waarover hij wederom werk van blijvende betekenis verricht, en de toenmalige autoriteit op het gebied der cerebellum-physiologie, Luigi Luciani, roept hem in 1905 terug naar Rome. Hier vat Van Rijnberk zijn werk over de metamerie samen in de magistrale Saggio di Anatomia Segmentale, en alles wijst er op, dat hij in Italië zijn uiteindelijke plaats zal vinden; een leerstoel in de vergelijkende physiologie zal door Golgi te zijnen behoeve in Pavia worden gecreëerd.

Inmiddels zoekt men te Amsterdam een opvolger voor de in 1908 afgetreden Place, en, vooral ook op aandringen van Winkler, wordt Van Rijnberk, nog geen 35 jaar oud, voor de bezetting van diens leerstoel aangezocht. De keuze moet voor Van Rijnberk moeilijk zijn geweest; wij kunnen dankbaar zijn dat hij tenslotte Nederland heeft verkozen.

Zijn oratie (Over het begrip „leven”) op 1 November 1909, was een meesterstuk naar vorm en naar inhoud; een getuigenis van zijn grote belezenheid, zijn critische zin, zijn zuivere dialectiek.

Te Amsterdam hervormde hij het onderwijs, reorganiseerde hij het laboratorium, voerde hij het practische onderricht in de physiologie in, en verzamelde hij om zich een kring van medewerkers, die hij vormde tot zelfstandige, critische onderzoekers, tot goede experimentatoren.

In 1913 trad Burger af als „rédacteur-gérant” van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. Dat men Van Rijnberk als zijn opvolger verkoos, is waarlijk geen wonder. Reeds tijdens zijn eerste verblijf in Rome was hij als scribent werkzaam geweest; in vele courantenartikelen had hij het Nederlandse publiek verhaald van de schoonheden der eeuwige stad; en hier had hij zich reeds

een meester getoond in zuiverheid van zeggingswijze, in scherpte van formulering, in klaarheid van stijl. Zijn organisatorische gaven en zijn werkkraft waren reeds in de eerste jaren van zijn hoogleraarschap duidelijk in het licht getreden; zijn wetenschappelijke kwaliteiten behoeften geen discussie meer. Aan het Tijdschrift, „zijn” tijdschrift, heeft hij zich sindsdien, drie en dertig jaren lang, met al zijn energie gewijd. Dat het een voortreffelijk tijdschrift is geworden is in de eerste plaats aan hem te danken. Zijn zin voor de historie was het die leidde tot de uitgave, vanwege het Tijdschrift, van de *Opuscula Selecta Neerlandicorum de Arte Medica*; die mede de uitgave van de brieven van Leeuwenhoek door de Akademie tot stand deed komen. Hij was het, die lange jaren de redactie voerde van de *Archives néerlandaises de Physiologie de l'homme et des animaux*; die in zijn „*Physiologische Brieven*” toonde dat popularisering niet ten koste van wetenschappelijk verantwoorde zeggingswijze hoeft te gaan. Hoe hij, bij dit alles, en bij het schrijven van een handleiding voor het *physiologisch practicum*, en van een groot deel van het door hem geredigeerde *Nederlandsch Leerboek der Physiologie*, nog tijd vond om zich te verdiepen in wat hij liever als meta- dan als parapsychologie aanduidde, in signfica, in Indische mystiek, in Chinese filosofie, om — onder de naam G. van Engelrode — werkzaam te zijn als romancier, en om in de Franse taal boeken te schrijven over de Tarot, over „*les métasciences biologiques*”, over *Martines de Pasqually*, lijkt een raadsel.

Qui trop embrasse, mal étreint. Men heeft wel eens gezegd dat de veelzijdigheid van zijn interessen en zijn activiteiten oorzaak was dat, naar sommiger mening, niet alle beloften die Van Rijnberk als jong, exceptioneel begaafd onderzoeker in zich borg, zijn ingelost. Men doet hem hiermede onrecht. Van Rijnberk zou Van Rijnberk niet geweest zijn zonder de breedte van belangstelling, de veelheid van activiteiten, die hem kenmerkten. Veeleer is het zo, dat hij, door wat hij zelf enigszins smalend als zijn journalistieke werkzaamheid placht aan te duiden, een blijvende, en grote, invloed op zeer velen heeft gehad, terwijl hij anderzijds

leefde in de tijd tussen twee „époques” in de physiologie, en bovenal in het onderwerp zijner keuze, de neurophysiologie; zijn synthetische visie maakte hem tot een voleinder en samenvatter van wat werd verworven en daardoor tot wegbereider voor het nieuwe; de scherpste van zijn oordeel tot criticus en commentator. Maar al wat nieuw was had, zo goed als al wat oud was, zijn actieve belangstelling — mits het ook goed was.

De kracht en scherpste van zijn geest heeft Van Rijnberk tot het einde behouden, en hierbij voegde zich, in de latere jaren, een geresigneerde en milde, serene wijsheid. Zo is hij, na een lang, en krachtig, en rijk, en vol leven, als een man gestorven. Hij ruste in vrede.

J. W. DUYFF